

СОЦІАЛЬНО-ОСОБИСТІСНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЛЮДИНИ

(виступ Юрія Швалба на зустрічі «Кола професійної підтримки»
від 03.06.2022 р.)

По відношенню до будь-яких, навіть базових видів ідентичності ми завжди маємо відкриту можливість усвідомлення реальних основ. Т.б. ми маємо можливість просування у власній ідентичності.

Індивідуальний простір ідентичності я буду обговорювати на такий простій модельці. При обговоренні зв'язків людини, ми розуміємо, що зв'язки множинні й мають декілька різних форм. Перша форма – це форма мого «Я». «Я» – це моя вихідна форма і я завжди себе ідентифікуює через кордони. Як я їх виставляю й чим наповнюю внутрішній простір. Це загально відомий простір і це зв'язка «Я» – «Моє». Існує дуже багато досліджень з цього приводу, на яких не буду зупинятися. Єдиний момент, який для мене дуже важливий – у «Моє» входить те, що я вважаю невід'ємним від себе. Все, що є таким, що відчужується в психологічну структуру «Моє» (і «Я») не входить. Ось ця сорочка моя, але я можу її викинути, подарувати, зробити ганчірку, тобто відчужити від себе. Не знаю яка кількість, багато чи мало має входити в моє, але можу сказати, що в умовах кризи чи катастрофи, значна кількість людей говорить, що невід'ємне в мене залишилося тільки одне – моє Я. Відбувається така дивна процедура, коли Я виноситься на зовні, й саме Я перетворюється у «моє». Це досить важка ситуація, яка свідчить, що людина потрапила у стан надглибокої самотності, абсолютної життєвої катастрофи. Поки є хоч щось зовні, що складає «моє» - мені є за що чіплятися у цьому житті. Й навпаки, коли не

залишається нічого зовнішнього, то й нічого й не прив'язує мене до цього світу. Іншим боком цього є потужний суїцидальний мотиватор: «Я нікому не потрібний й мені нічого не потрібно». Це стан повної відключеності від життя.

Другий важливіший рівень – перший базовий кордон, коли з'являється дехто інший, який для мене стає «іншим Я». В термінах Бахтіна і Бубера це «Ти», тобто це «Я і Ти», злиання у «Ми». В цього «Ми» з'являється «Наше». Воно фіксує наявність того, що не можна поділити на два моє. Тобто воно невід'ємне по відношенню до «Ми». Для мене в проблемі ідентичності «Наше» - це те, що я не можу відірвати від присутності іншого. Наприклад, в сімейному консультуванні «квартира – наша чи моя?». Досить часто тут можна стикнутися з ситуацією, коли батько говорить дитині – «це наша квартира і кожен має вносити лепту в її розвиток» й одразу говорить дитині «і поки я в квартирі хазяїн, ти будеш робити те, що я тобі скажу.» На що дитина ображається, уходить в свою кімнату і каже – йди звідси, це «моя» територія.

В «Наше» - не має бути «Моє» і «Я». Звідси смисл «Ми» полягає не в тому, що кожний індивід розчинився, а в тому, що він здатний утримувати кордони «Я – Моє» і «Ми – Наше». Це почуття «МИ» - значиме і змістовне, поки я здатний не втягнути, не узурпувати в «Моє», а віддати частину «Моє» у «Наше». Усі види любові, дружби ґрунтуються на здатності створювати «Наше», зберігаючи при цьому право на «Моє». Чим більша частина «Наше» при збереженні «Моє», тим краще система взаємин в середині даної системи взаємодій.

Значна кількість випадків у сімейному консультуванні – це порушення вказаного принципу.

Зроблю певне поглиблення у бік. При роботі з сім'ями часто користуюся таким інструментом. Малюю прямокутник і питаю:

- *Ось простір вашого життя вдома. Де у ньому Ваш простір?*

- *Мій простір отут на кухні, а чоловік на дивані отам.*
- *А що тут відбувається – між цими двома просторами?*
- *а нічого, пустота, ми тут ходимо.*
- *А де діти?*
- *а діти, я їх й не бачу*

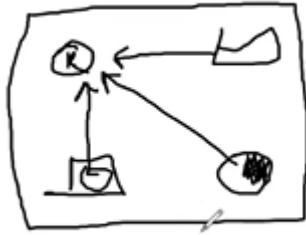

І виявляється, що все її життя замкнене в одному просторі, а його – в іншому, весь спільний простір виявляється пустим.

Повна замкненість і ізолюваність сидить виключно в голові у нас. Далі продовжую питання:

«А якось ходите, бачите один одного, якось переміщуєтеся?»

Її виявляється з її точки зору, що усі ходять лише в одному напрямку – до неї на кухню, тільки, щоб поїсти.

- А Ви кудись ходите?

- та в принципі ні. Колись у кімнату, де був телевізор. А зараз телевізор вже в мене на кухні.

Коли з'являється простір «Наше», там з'являються не тільки правила переходу «Я – Моє – Наше – Інше Моє – Інше Я», але з'являються особливі й маршрути, мапи, які функціонально фіксують систему діяльності, яку здійснюють і взаємодії, в якій живуть.

Цей «Інший», «близьке / інтимне ТИ» дуже важливий, якщо ми за ним залишаємо нашу можливість бачити моє **інше** «Я» (не «друге Я»), те що утворює «МИ».

Наступний шар – це «Він». Таких людей багато, це можуть бути співробітники, сусіди, продавець в магазині. Де є контакти, але відсутнє «Наше». Там є зв'язні, але чітко розділені різні «Моє». Головна проблема, які правила взаємодії / переходу у нас встановлюються. Вся європейська традиція спрямована на постійне посилення принципу поваги до іншого, як «Я» - «Він». Починаючи від принципу поваги до іншої власності, й закінчуючи сучасними толерантністю, інклюзивністю й ін.. Толерантність у цьому сенсі – це коли ми стверджуємо цінність, значимість іншого «Він» в структурі мого життя. Якщо «Ти» - це такий, як «Я», то «Він» - це не такий, як «Я», це «Інший». Цінний саме власною відмінністю від мене, додамо, при повній відсутності бажання зробити це моїм, привласнити. Якщо у нас

з'являється розуміння і переживання цінності іншого для мене, то тут вперше з'являється можливість діалогу. Між «Я» і «Ти» діалогу нема, є співзвучність, є миттєве прийняття. Основну структуру в ідентифікації «Він» можна назвати «Згодою».

Формування внутрішньої установки, що інше належить іншому й не може стати моїм, а може лише збагатити «Я» - є тенденція сучасної європейської культури.

Усі ці три форми «Я», «Ти», «Він» - конструкти особистісні - мають своє обличчя.

Далі виникає система зв'язків, яка має безособову природу.

Першим з них зафіксуємо конструкт «Вони». Вони, й у них є щось їхнє. Вони є вже безособовим спільним. «Кабмін прийняв чергову постанову. Й ректор (це він) каже, «їм видніше»». Там нема персон для мене, імена можливо є, персон нема. Для цього їхнього я не маю переходів, взаємних правих для перетину кордонів. Відсутня конвенційність у встановлені цих правил. Вони насаджують (диктують) свої правила, як повинна вибудовуватися взаємодія, а я нахожу власні правила для цього. Ми з вами постійно користуємося таким принципом «Я» - «Вони», й вибудовуємо правила за типом: «Як нести цю колоду, щоб її взагалі не нести». Тобто ці системи правил переходу можуть бути неперетинними, навіть протилежними, тобто є для мене відчуженими.

Вся проблема в тому, що між «Я» і «Вони» відсутні прямі канали комунікації, усі канали в кращому випадку опосередковані. В індивідуальних стосунках іноді має назву «Воно», коли повністю обезособлюється людина.

В європейській традиції зв'язки «Я» - «Вони», зокрема протистояння особистості / народу і влади, представляється

свідома і цілеспрямована перебудова владних відносин від «Я – Вони» особливою конструкцією менеджмента чи адміністрування, тобто на «Я – Він». Він (менеджер, адміністратор) вирішує мої проблеми, а «Вони» - власні. У нас в країні пішли в цьому напрямку, але поки на початку.

Існує ще одна безособова форма «Хтось». Якщо «Вони» ще можна якось ідентифікувати, то «Хтось» це формулювання відчуження мого «Я», «Мое» від того, що ми приписуємо тому «Хтось» - «Чиєсь» - «Нічье». «Хтось» це повна втрата ідентичності, але знання того, що суб'єкт був.

Блок питань

Зверну увагу, що я йшов за позитивною складовою у розгортанні структури ідентичності. Але вона може бути розгорнута й у негативну складову – нескінчене егоцентричне «Мое» та «Я», абсолютний пріоритет колективного «Наше» над «Мое», «Згода» як ворожнеча і конкуренція, «Їх» як свавілля і тиск.

Цей «Хтось» у якого є «Щось». В цьому виникає одна з базових установок. Якщо я не можу ідентифікувати / встановити чиє. Чи стає воно моїм. Чи я маю твердо знати, що у світі чиєсь – це завжди чиєсь. Й тут виникає нова форма «Ніхто» («Ти ніхто й звати тебе ніяк»), що є повною формою деперсоналізації і де індивідуалізації. Це ніхто породжує особливу форму «Нічье». В сучасній європейській культурі основною є установка на знищення форми «Нічье». Якщо я не знаю чиє воно, то воно все одно чиєсь, тобто не може бути моїм. Знайшов гаманець – це не твоє, віднеси у поліцію.

«Ніхто» у своєму негативному виразі – відмова у визнанні права на існування (за Рубінштейном). А позитивний варіант

«ніхто» пов'язаний з тим, що людина у просторі свого життя здатна знаходити місце або побудувати простір того, що ніхто не зайняв. По суті, це сфера творчості. Якщо нам вдається вийти у місце того, що було нічье, то це і є вища форма реалізації «Я» і «Моє». Це тільки «Я» й тільки «Моє».

В позитивному варіанті орієнтація «Я» на «Ніхто» і «Нічье» виявляється підґрунтям для моїх просувань, досягнень, особистісного зростання, а в негативному плані – на повне знищення всіх навколо (і себе).

На мій погляд, дана модель досить добре відбиває організацію простору нашого життя. Може стати як основою для рефлексії, так і інструментом для діагностики чи, при певних модифікаціях, психологічній практиці. Тут не закритий психологічний інструментарій, а просуваючись в роботі з клієнтом, він сам визначає, що в нього і де. Не я йому ставлю діагноз. Я тільки допомагаю рухатися по цій шкалі. Це стає рефлексивним інструментом. Як на мене, вся сучасна практична психологія має будуватися на таких відкритих інструментах, в яких задається тільки вектор руху, все інше визначає сам клієнт за нашою допомогою.